

Konjunkturutviklingen i Norge

Offentlig forvaltning og økonomisk politikk

Finanspolitikken

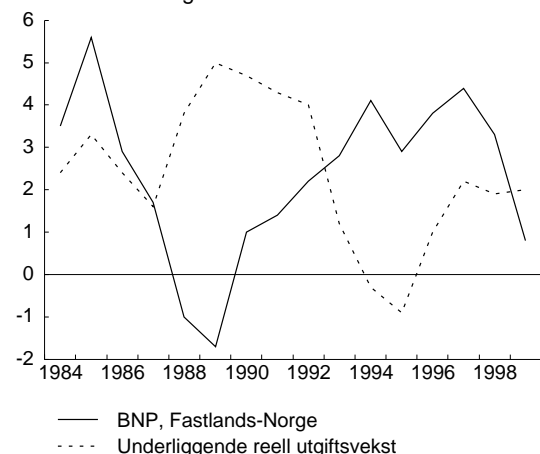
Gjennom styringen av statens utgifter og inntekter har finanspolitikken stor betydning for forløpet til samlet innenlandsk etterspørsel og aktiviteten i fastlandsøkonomien. Ved utformingen av finanspolitikken legges det vekt på at den skal bidra til å stabilisere den økonomiske utviklingen uten å undergrave handlefriheten på mellomlang og lang sikt. I de siste 20 årene har finanspolitikken i hovedsak hatt en innretning som har bidratt til å dempe konjunktursvingningene i norsk økonomi. Således lå den reelle underliggende veksten i statsbudsjettets utgifter under veksten i BNP for Fastlands-Norge gjennom begge oppgangsperiodene 1984-1986 og 1993-1998, mens det var omvendt under konjunkturedgangen 1988-1992. Finansdepartementets olje-, rente- og aktivitetskorrigerte budsjettindikator gir i hovedtrekk det samme bildet. Ifølge denne indikatoren bidro finanspolitikken imidlertid til å forsterke konjunkturutslagene i 1985 og 1988, og i moderat grad i 1984 og 1993. Videre indikerer både denne indikatoren og utviklingen i statsbudsjettets underliggende utgifter at finanspolitikken gradvis ble mindre stram utover i konjunkturoppgangen på 1990-tallet og budsjettet i 1998 kan karakteriseres som tilnærmet konjunkturnøytralt. Politikken ble strammet forsiktig til igjen i 1999, tilsvarende vel 1/2 prosent av BNP for Fastlands-Norge målt ved Finansdepartementets olje-, rente- og aktivitetskorrigerte budsjettindikator. Det vedtatte budsjettet for 2000 fremstår igjen som konjunkturnøytralt målt ved Finansdepartementets indikator.

På grunn av retningslinjene for overføringer mellom statsbudsjettet og Statens petroleumsfond, er det mest hensiktsmessig å se balansen på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond under ett når en ønsker å sammenlikne statsbudsjettets hovedtall over tid. Sammenlikner en tall for samlet overskudd på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond ser en at denne størrelsen ble snudd fra et underskudd på om lag 44 milliarder kroner i 1993 til et overskudd på om lag 70 milliarder kroner i 1997. Denne styringen av budsjettbalansen skyldes i hovedsak en sterk oppgang i økonomien kombinert med en betydelig økning i statens inntekter fra petroleumsvirksomheten. Det samlede overskuddet på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond ble mer enn halvert fra 1997 til 1998. Nedgangen i overskuddet på statsbudsjettet fra 1997 til 1998 må sees i sammenheng med fallet i den gjennomsnittlige oljeprisen fra 135 kroner i 1997 til 96 kroner i 1998. Til tross for en høyere oljepris anslås overskuddet i 1999 å bli omtrent det samme som i 1998.

Statsbudsjettet for 1999

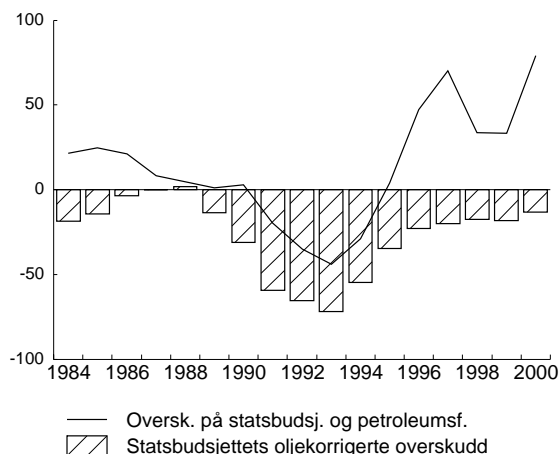
I St prp nr 30, Ny saldering av statsbudsjettet medregnet folketrygden 1999, viser anslag på regnskap et overskudd på statsbudsjettet før overføring til Statens petroleumsfond på 26,6 milliarder. Dette er omtrent som i 1998, men 40 milliarder kroner mindre enn overskuddet i 1997. Forventet overskudd i vedtatt statsbudsjett for 1999 var på 50,7 milliarder kroner. Reduksjonen i overskuddet skyldes økte utgifter med anslagsvis 9,5 milliarder og reduserte inntekter med anslagsvis 14,6 milliarder kroner.

Statsbudsjettets reelle underliggende utgiftsvekst og vekst i BNP for Fastlands-Norge. 1984 - 1999
Prosentvis endring fra året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Overskudd på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond. 1984 - 2000
Mrd. kroner

Kilde: Finansdepartementet.

Hovedtall for statsbudsjett og Statens petroleumsfond. 1998-2000

Milliarder kroner

	1998 ¹	1999 ²	2000 ³
Totale inntekter	471,3	491,5	548,9
Inntekter fra petroleumsvirksomhet	72,7	74,7	105,6
Inntekter ekskl. petroleumsinntekter	398,7	416,9	443,3
Skatter fra Fastlands-Norge	357,4	376,0	393,6
Andre inntekter	41,3	40,8	49,7
- Totale utgifter	443,7	464,9	477,1
Utgifter til petroleumsvirksomhet	27,6	30,0	20,4
Utgifter utenom petroleumsvirksomhet	416,1	434,9	456,6
= Overskudd før overføring til Statens petroleumsfond	27,6	26,6	71,8
- Kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten	45,0	44,6	85,1
= Oljekorrigert overskudd	-17,4	-18,0	-13,3
+ Tilbakeført fra Statens petroleumsfond	17,0	18,0	13,3
= Overskudd på statsbudsjettet	-0,4	0	0
+ Netto avsatt i Statens petroleumsfond	28,0	26,6	71,8
+ Renter og utbytte, Statens petroleumsfond	6,2	6,8	7,4
= Samlet overskudd på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond	33,8	33,4	79,2

¹ Regnskap 1998.² Anslag på regnskap 1999.³ Vedtatt budsjett 2000.

Kilde: Finansdepartementet.

Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten er anslått til 44,6 milliarder kroner i 1999. I nasjonalbudsjettet for 1999 ble det lagt til grunn en oljepris på 110 kroner per fat og en økning i statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten på i underkant av 10 milliarder kroner fra 1998 til 1999. I Revidert nasjonalbudsjett og Ny saldering av statsbudsjettet er gjennomsnittlig oljepris i 1999 oppjustert til 125 kroner per fat. Til tross for en høyere oljepris i 1999 enn antatt i Nasjonalbudsjettet for samme år antas statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten å bli omtrent den samme som i 1998. Dette skyldes et fall i antatt produksjon i 1999 på om lag 20 millioner Sm³ oljeekvivalenter. Nedjusteringen skyldes blant annet forsinket oppstart og tekniske problemer på enkelte felt i Nordsjøen.

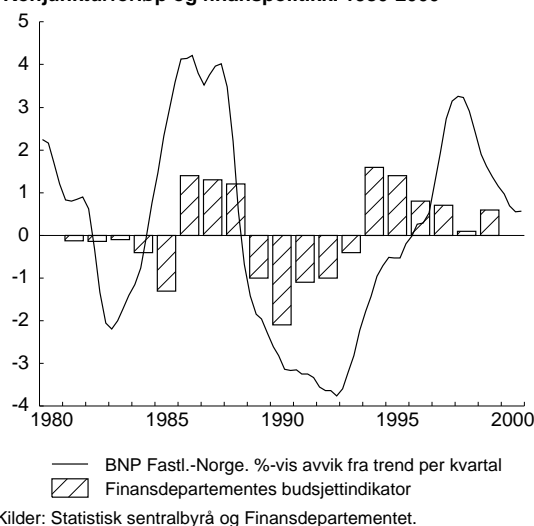
Overskuddet på budsjettet fratrukket netto kontantstrøm fra oljevirkosomheten gir budsjettbalansen, uttrykt ved det oljekorrigerte underskuddet. I 1999 anslås underskuddet til 18,0 milliarder kroner, som er 12,5 milliarder svakere enn antatt i Statsbudsjettet 1999. 7,4 milliarder av denne endringen skyldes anslagsendringer og utsettelse av salg av bankaksjer. De største tilleggsbevilgningene i løpet av året har vært i forbindelse med krisen i Kosovo, innsatsstyrt finansiering av sykehus og økte utgifter i forbindelse med flytting av Rikshospitalet. Den underliggende reelle utgiftsveksten i statsbudsjettet fra 1998 til 1999

Konjunkturførløp og finanspolitikk

Gjennom de siste 20 årene har BNP i Fastlands-Norge hatt en gjennomsnittlig årlig vekst på om lag 2,2 prosent. Veksten i aktivitetsnivået i økonomien er imidlertid ikke stabil over tid, men varierer rundt et mer langsiktig gjennomsnitt (trendveksten). I perioder med konjunkturoppgang ligger den faktiske veksten i aktivitetsnivået normalt høyere enn trendveksten, mens det er omvendt i nedgangsperioder. Økonomien kan sies å være inne i en høykonjunktur når aktivitetsnivået ligger over den anslåtte trendbanen, mens en lavkonjunktur er kjennetegnet av at aktivitetsnivået ligger under trendbanen. Siden den underliggende trenden i aktivitetsnivået ikke er direkte observerbar, vil avgrensingen av konjunkturfaser alltid ha en litt tentativ karakter.

Figuren gjengir det prosentvise avviket fra en anslått trend i de sesongjusterte og glattete kvartalstallene for BNP Fastlands-Norge. Stigende serie indikerer oppgangsperioder og fallende nedgangsperioder. Serien ligger over null-linjen i en høykonjunktur, og under i en lavkonjunktur. Figuren illustrerer de betydelige konjunktursvingningene i Fastlands-økonomien de siste 20 årene, med to markerte lavkonjunkturperioder og to markerte høykonjunkturperioder. Perioden 1984-1986 og 1993-1998 kan karakteriseres som oppgangsperioder, mens 1980-1983 og 1988-1992 kan karakteriseres som nedgangsperioder.

Figuren viser også utviklingen i Finansdepartementets budsjettindikator, som angir endringen i det olje-, rente- og aktivitetskorrigerte overskuddet på statsbudsjettet i prosent av BNP for Fastlands-Norge. Når budsjettindikatoren ligger over null-linjen beskrives finanspolitikken som kontraktiv, når den ligger under null-linjen indikerer den en ekspansiv finanspolitikk.

Konjunkturførløp og finanspolitikk. 1980-2000

er ifølge anslag på regnskap om lag 2 prosent. Dette er ett prosentpoeng høyere enn i vedtatt budsjett.

Det samlede overskuddet på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond, inklusive avkastning på petroleumsfondet, anslås til 33,4 milliarder kroner (mer enn 20 milliarder mindre enn det som ligger inne i vedtatt budsjett for 1999).

Noen sentrale begreper

Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer uttrykker endringer i forvaltningens fordringer og gjeld til husholdninger, foretak og utlandet. Nasjonalregnskapets definisjon med utgangspunkt i sparingen er:

Nettofinansinvesteringer = Bruttosparing - Bruttorealinvestering i fast realkapital - Netto kjøp av tomt og grunn - Netto kapitaloverføringer

Nettofinansinvesteringene for offentlig forvaltning gir uttrykk for det offentlige budsjettbalanse, og fremkommer som differansen mellom offentlig forvaltnings totale inntekter og utgifter.

Nettofinansinvesteringene for offentlig forvaltning i påløpte verdier er summen av nettofinansinvesteringene i stats- og kommuneforvaltningen i påløpte verdier. Dersom nettofinansinvesteringene i stats- og kommuneforvaltningen oppgis i bokførte verdier må det korrigeres for forskjellen mellom bokførte og påløpte skatter. Bokført skatt er skatt som er innbetalt i en gitt periode, mens påløpt skatt er den skatt som er utlignet, men ikke nødvendigvis innbetalt i den samme perioden.

Olje-, rente og aktivitetskorrigeret budsjettindikator viser endringene i overskuddet på statsbudsjettet korrigeret for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten, konjunkturelle forhold og forhold som antas ikke å ha virkninger på aktivitetsnivået i økonomien.

For å få et anslag på hvor mye av endringen i budsjettbalansen som skyldes konjunkturelle forhold gjøres følgende: For skatter og avgifter beregnes den isolerte effekten på budsjettbalansen av at veksten i produksjonen avviker fra trendutviklingen. Det blir også utført særskilte beregninger av hvordan budsjettet påvirkes av at førstegangsregistreringen av biler avviker fra en trendmessig utvikling. I tillegg korrigeres dagpengeutbetalingene ved å ta utgangspunkt i avvik fra et trendberegnet ledighetsnivå. Ved høyere ledighet enn dette korrigeres balansen for beregnede ekstrautgifter til ledighetstrygd.

Indikatoren for den *underliggende realveksten i statsbudsjettets utgifter* er basert på statsbudsjettets utgifter fratrukket utgifter til petroleumsvirksomheten, dagpenger og renteutgifter. I tillegg er det korrigeret for regnskapsmessige forhold som påvirker sammenliknbarheten av budsjettallene for påfølgende år.

Statsbudsjettet for 2000

Vedtatt budsjett for 2000 viser et anslått samlet overskudd på statsbudsjettet før overføring til Statens petroleumsfond på 71,8 milliarder kroner, en økning på 45,2 milliarder kroner fra i fjor. Det oljekorrigerede underskuddet anslås til 13,3 milliarder kroner. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten er anslått til 85,1 milliarder kroner, basert på en gjennomsnittlig oljepris for inneværende år på 125 kroner per fat, det samme som for 1999. En antatt oppgang i produksjonen bidrar til at *inntektene* fra petroleumsvirksomheten vokser med nærmere 30 milliarder kroner. *Utgiftene* til petroleumsvirksomheten anslås å

gå ned med om lag 8 milliarder kroner på grunn av lavere investeringene.

Den underliggende reelle utgiftsveksten i vedtatt statsbudsjett for 2000 er på 2 prosent. Målt med Finansdepartementets olje-, rente- og aktivitetskorrigerede budsjettindikator legges det opp til en konjunkturalnøytral finanspolitikk. Budsjettavtalen mellom regjeringen og Arbeiderpartiet førte ikke til noen endringer i stramheten i budsjettet, men det ble gjennomført en del omprioriteringer. I avtalen ble partene enige om å øke skatte- og avgiftsinntektene med 1,4 milliarder, og disse skal i sin helhet brukes på en økning av lønnsfradraget og en oppjustering av innslagspunktet i 1. trinn av toppskatten (som regjeringen foreslo å underregulere i statsbudsjettet). En betydelig del av realveksten i statsbudsjettets utgifter er knyttet til utgiftsutviklingen innenfor folketrygden. Overføringene til husholdninger utenom dagpenger anslås å øke med 10,6 milliarder kroner. Det er spesielt utgiftene til sykepenger, uførepensjon og alderspensjon, samt utgiftene til medisiner og tekniske hjelpemidler med videre som står for denne økningen.

Statens petroleumsfond

Et av formålene med Statens petroleumsfond er å synliggjøre bruken av petroleumsinntektene over statsbudsjettet. Dette gjenspeiles i retningslinjene for regnskapsføringen. I henhold til disse overføres statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i sin helhet til petroleumsfondet, etter først å ha blitt inntektsført i statsbudsjettet. Renter og utbytte på fondets midler inntektsføres direkte i petroleumsfondet, og holdes dermed utenom statsbudsjettet. Fondets utgifter består av en overføring fra fondet til statsbudsjettet som skal dekke det oljekorrigerede underskuddet. I tillegg åpnes det for at inntil halvparten av statens utlånsøkning til statsbankene skal kunne dekkes ved trekk på fondet, men myndighetene har så langt ikke benyttet seg av denne muligheten. Det er Norges Bank som forvalter petroleumsfondet. Ifølge forskriftene for forvaltning av petroleumsfondet skal 30-50 prosent av fondet plasseres i aksjer eller andre egenkapitalinstrumenter, mens resten plasseres i rentebærende verdipapirer slik som obligasjoner. Fondet er i sin helhet plassert i utenlandske verdipapirer.

Tall fra Norges Bank viser at kapitalen i Statens petroleumsfond ved utgangen av september 1999 var på 199,5 milliarder kroner målt til markedsverdi. Av dette var 80,3 milliarder kroner plassert i aksjer og 119,3 milliarder kroner plassert i obligasjoner og andre rentebærende verdipapirer. I løpet av hele 1999 ble anslagsvis 26,6 milliarder kroner avsatt til Statens petroleumsfond i tillegg til rente- og utbytteinntekter på 6,8 milliarder kroner. Ved utgangen av året anslås akkumulert kapital i fondet målt til markedsverdi å være 209 milliarder kroner, ifølge Nasjonalbudsjettet for 2000.

Nøkkeltall for offentlig forvaltning. 1995-1999

	1995	1996	1997*	1998*	1999*
Nettofinansinvestering					
Offentlig forvaltning, påløpte verdier, mrd. kr	32,3	66,7	85,8	41,6	48,5
Statsforvaltningen, bokførte verdier, mrd. kr	22,9	51,5	83,1	53,2	55,9
Kommuneforvaltningen, bokførte verdier, mrd. kr	-0,6	-1,0	-1,8	-6,7	-6,0
Offentlig forvaltning, påløpte verdier, i prosent av BNP	3,5	6,6	7,9	3,8	4,1
Omfanget på offentlig forvaltning					
Utgifter i offentlig forvaltning, prosent av BNP	47,7	45,5	44,2	46,5	45,7
Konsum i offentlig forvaltning, prosent av BNP	21,0	20,3	20,0	21,5	21,1
Utførte timeverk, prosent av samlet sysselsetting	26,8	27,0	26,7	26,4	26,7
Skatter, bokførte, prosent av BNP	41,5	41,5	42,6	43,5	41,9

* Foreløpige tall

Kilde: SSB/Finansdepartementet

Vedtatt budsjett for inneværende år innebærer en nettooverføring til Statens petroleumsfond på 71,8 milliarder kroner. Når denne summen, anslåtte renteinntekter på 7,4 milliarder kroner, samt valutakurs- og verdipapirgevinster legges til fondet, anslås markedsverdien av den totale kapitalen i Statens petroleumsfond å være på om lag 294 milliarder kroner ved utgangen av 2000.

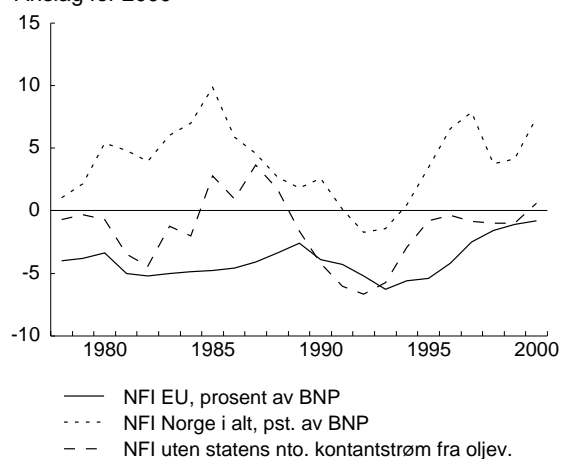
Offentlig forvaltning

Offentlig forvaltning hadde ifølge foreløpige anslag et overskudd på 48,5 milliarder kroner i 1999, regnet som påløpte nettofinansinvesteringer, mens overskuddet i 1998 var på 41,6 milliarder kroner. Økte oljeinntekter bidro til oppgangen i offentlig forvaltnings overskudd i 1999. Bokførte nettofinansinvesteringer for statsforvaltningen er anslått til 55,9 milliarder kroner i 1999, en bedring på 2,7 milliarder kroner fra året før. Kommuneforvaltningens bokførte nettofinansinvesteringer er foreløpig anslått til -6,0 milliarder kroner, som innebærer en reduksjon i underskuddet på 0,7 milliarder kroner fra foregående år.

Ifølge foreløpige anslag steg konsumet i offentlig forvaltning med 2,5 prosent fra 1998 til 1999, målt i faste priser. Dette er om lag på linje med den gjennomsnittlige veksten i BNP for Fastlands-Norge i de siste 25 årene, men klart over veksten i 1999. Offentlig forvaltnings totale utgifter, inkludert kapitalutgifter, økte nominelt med 5,6 prosent i 1999. Utgiftene i offentlig forvaltning utgjorde dermed 45,7 prosent av BNP i 1999, mot 46,5 prosent i 1998.

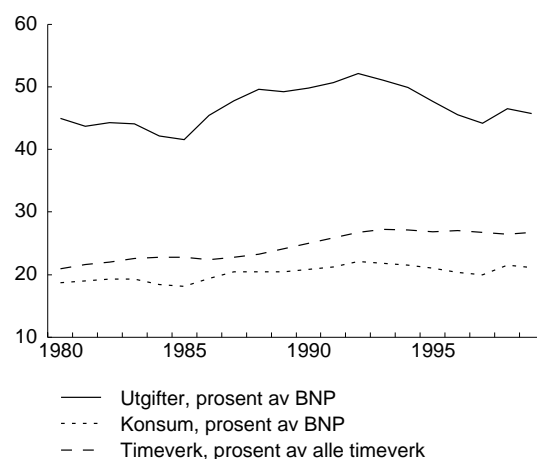
Offentlig forvaltnings bruttoinvesteringer i fast realkapital gikk ned med 4,5 prosent, målt i faste priser. I statsforvaltningen falt bruttorealinvesteringene med 9,3 prosent i volum, mens investeringene i kommuneforvaltningen sank med om lag 1 prosent, målt i faste priser. I kommuneforvaltningen var det nedgang i investeringene i undervisningssektoren, i vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet og i annen tjenesteyting, mens investeringene i helse- og omsorgssektoren trakk opp.

Nettofinansinvesteringer (NFI) i offentlig forvaltning 1978 - 2000. Prosent av BNP/BNP for Fastlands-Norge Anslag for 2000

Kilde: Finansdepartementet, OECD og Statistisk sentralbyrå.

Utgifter, konsum og utførte timeverk i offentlig forvaltning. 1980-1999

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kommuneforvaltningen. Inntekter og utgifter etter art. Foreløpige tall 1999. Tall i mill. kr

	1997*	1998*	1999*	Prosentvis endring 97/98	Prosentvis endring 98/99
A. Løpende inntekter	168 803	178 155	188 640	5,5	5,9
1. Formuesinntekter, renter	3 937 ²	4 291	4 800	9,0	11,9
2. Skatteinntekter	85 185	88 640	90 066	4,1	1,6
3. Andre løpende overføringer	76 332	81 746	89 656	7,1	9,7
Overføringer innen offentlig forvaltning	73 918	79 103	86 856	7,0	9,8
Andre overføringer	2 414	2 643	2 800	9,5	5,9
4. Driftsresultat ¹	3 349	3 478	4 118	3,9	18,4
C. Totale inntekter (=A)	168 803	178 155	188 640	5,5	5,9
D. Løpende utgifter	156 397	170 561	181 044	9,1	6,1
1. Formuesutgifter, renter	4 352	4 829	5 800	11,0	20,1
2. Overføringer til private	19 412	19 958	20 550	2,8	3,0
3. Andre løpende overføringer	780	1 261	1 000	61,7	-20,7
Overføringer innen offentlig forvaltning	1 634	1 515	1 500	-7,3	-1,0
Overføringer til kommunal forretningsdrift	-854 ³	-254	-500	-70,3	96,9
4. Konsum i kommuneforvaltningen	131 853	144 513	153 694	9,6	6,4
Lønnskostnader	105 907	116 541	123 900	10,0	6,3
Produktinnsats	37 884	40 534	42 550	7,0	5,0
Kapitalslit	8 120	8 867	9 676	9,2	9,1
Produktkjøp til husholdninger	3 231	3 449	3 650	6,7	5,8
Driftsresultat ¹	3 349	3 478	4 118	3,9	18,4
Gebyrer (-)	-26 638	-28 356	-30 200	6,4	6,5
E. Sparing (A-D)	12 406	7 594	7 596	-38,8	0,0
F. Kapitalutgifter	14 215	14 312	13 604	0,7	-4,9
1. Nettoinvestering i fast realkapital	14 595	14 670	14 224	0,5	-3,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	22 715	23 537	23 900	3,6	1,5
Kapitalslit (-)	-8 120	-8 867	-9 676	9,2	9,1
2. Netto kjøp av tomter og grunn	-467	-442	-700	-5,4	58,4
3. Kapitaloverføringer til næringsvirksomhet	87	84	80	-3,4	-4,8
G. Totale utgifter (D+F)	170 612	184 873	194 648	8,4	5,3
H. Nettofinansinvesteringer (C-G)	-1 809³	-6 718	-6 008	271,4	-10,6
2. Overskudd før lånetransaksjoner	-1 809 ³	-6 718	-6 008	271,4	-10,6

¹ Driftsresultat i kommunal vannforsynings-, avløps- og renovasjonsvirksomhet.

² Strukturendringer på kraftverksiden har medført bl.a. økte renteinntekter.

³ Ørsta kommunes salg av Tussa kraft slår ut i overføringer til kommunal forretningsdrift og overskudd

³ før lånetransaksjoner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I perioden 1980-1999 er det i offentlig forvaltning blitt 239 100 flere sysselsatte personer, tilsvarende 184 800 nye årsverk. I kommuneforvaltningen økte sysselsettingen med om lag 219 800 personer, mens økningen i statsforvaltningen var på 19 300 personer. Mens sysselsettingen i offentlig forvaltning utgjorde 23,7 prosent av total sysselsetting i 1980, var andelen kommet opp i 28,2 prosent i 1990 og 30,8 prosent i 1999. Offentlig forvaltnings andel av antall utførte årsverk økte fra 22,3 prosent i 1980 til 26,7 prosent i 1990, mens andelen ifjor utgjorde 28,7 prosent. Antall utførte timeverk i offentlig forvaltning økte med 1,4 prosent i 1999.

Statsforvaltningen

Ifølge foreløpige anslag steg konsumet i statsforvaltningen med 1,6 prosent fra 1998 til 1999, målt i faste priser. Forsvarskonsumet økte med 0,6 prosent, mens det sivile konsumet økte med 1,9 prosent. Sterkest

vekst hadde konsumet av sivile, kollektive tjenester og konsumet av undervisningstjenester med en volumvekst på henholdsvis 2,9 prosent og 2,2 prosent. Konsumet av helsetjenester, sosial trygd og velferdstjenester lå på om lag samme nivå som året før, målt i faste priser.

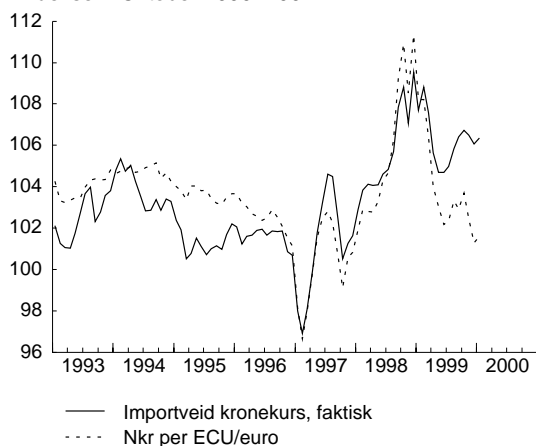
Produktinnsatsen i statsforvaltningen økte med 2,1 prosent fra 1998 til 1999, målt i faste priser. I sivil statlig forvaltning vokste produktinnsatsen med 3,3 prosent, mens produktinnsatsen i forsvaret viste en svak nedgang.

Bruttoinvesteringene i fast realkapital ble redusert med 9,3 prosent i volum fra 1998 til 1999. Nedgangen fordelte seg relativt jevnt på forsvaret og sivil statlig forvaltning. Det var særlig utviklingen i investeringene i annen statlig tjenesteyting som trakk tallene for sivil statlig forvaltning ned. Dette skyldes Jern-

Ifølge forskriften for pengepolitikken skal Norges Bank stabilisere kronen mot "europiske valutaer". Disse ble frem til 31. desember 1998 operasjonisert ved EUs valutaenhet ECU, deretter med euro. I 1998 utgjorde 38 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. import og eksport unntatt olje og gass, skip og plattformer) handel med land som nå er med i EUs pengeunion. Til sammenlikning utgjorde Norges import fra landene hvis valuta var med i beregningsgrunnlaget for ECU (EU12) 50 prosent av samlet import av tradisjonelle varer, mens eksportandelen til de samme landene var 54 prosent. Euro er dermed i enda mindre grad enn ECU representativ for den geografiske sammensetningen av Norges utenrikshandel. For å illustrere valutakursendringers betydning for norsk økonomi bør en ECU/euro-kurs suppleres med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler handelsmønstret. Eksempler på slike indekser er importveid kronkurs, eksportveid kronkurs, handelsveid kronkurs og industriens effektive kronkurs. Figuren viser utviklingen i ECU/euro-kurs og importveid kronkurs, der vektene i sistnevnte er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer.

I 1997 og første halvdel av 1998 var det ikke store avvik mellom ECU-kursen og den importveide valutakursen. I løpet av 1998 svekket imidlertid den norske kronen seg om lag 2,6 prosentpoeng mer målt mot ECU enn mot den importveide kronkursen, og i 1999 styrket kronen seg 5,8 prosentpoeng mer målt mot euro enn mot den importveide kronkursen. Dette skyldes at både amerikanske dollar og svenske kroner svekket seg mot ECU i 1998 og styrket seg mot euro i 1999. Både USA og Sverige er viktige handelspartnere for Norge. I desember i fjor var den norske kronen om lag 9,0 prosent mer verdt enn i samme måned året før målt mot euro og 3,2 prosent mer verdt målt ved den importveide kronkursen.

Utviklingen i importveid kronkurs og Nkr. per ECU/euro. 1992 - 2000
Indekser. Oktober 1990=100

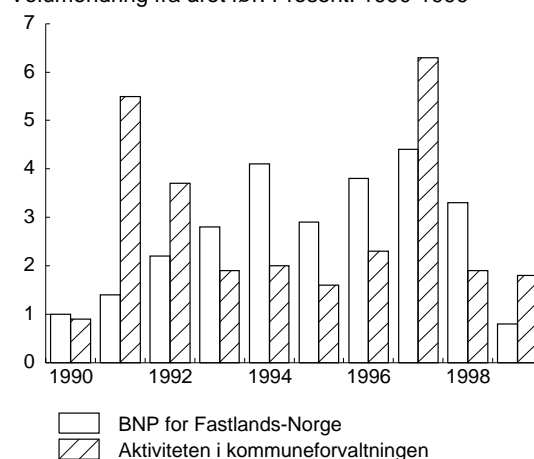

Kilder: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

baneverkets kjøp av jernbanestrekningen Eidsvoll-Gardermoen i første halvår 1998, som bidro til å trekke nivået på bruttorealinvesteringene sterkt opp i 1998. Investeringene i helse- og omsorgssektoren økte med 17,4 prosent i volum, i hovedsak som følge av bygging av nytt Rikshospital, mens undervisningssektoren økte sine investeringer med 14,7 prosent.

Aktiviteten i kommuneforvaltningen og BNP for Fastlands-Norge

Volumendring fra året før. Prosent. 1990-1999

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kommuneforvaltningen

Foreløpige anslag for kommuneforvaltningen tyder på om lag samme utvikling i aktiviteten i 1999 som i 1998. Som en indikasjon på utviklingen i samlet aktivitet i kommuneforvaltningen kan en veie sammen veksten i sysselsettingen (målt i antall timeverk), produktinnsats (målt i faste priser) og bruttorealinvesteringene (målt i faste priser), med de andeler som lønnskostnader, produktinnsats og bruttorealinvesteringer utgjorde av samlet beløp for de tre kostnads-komponentene forrige år. Målt på denne måten viser de foreløpige tallene for kommuneforvaltningen en aktivitetsøkning på 1,8 prosent i 1999.

I egen figur er utviklingen i aktiviteten og konsumet i offentlig forvaltning sammenliknet med den generelle konjunkturutviklingen i Norge, angitt med veksten i BNP for Fastlands-Norge. I 1991-1992 var aktivitetsveksten i kommuneforvaltningen høyere enn veksten i BNP for Fastlands-Norge, mens den var lavere enn veksten i BNP for Fastlands-Norge i årene 1993-1996 og i 1998. Den sterke aktivitetsøkningen i kommuneforvaltningen i 1997 skyldes sterk volumvekst i investeringene og produktinnsatsen, som må sees i sammenheng med gjennomføringen av grunnskole-reformen

I løpende priser økte lønnskostnadene i kommuneforvaltningen med 6,5 prosent fra 1998 til 1999. Lønnskostnadsveksten forklares av en oppgang i tallet på utførte timeverk på 1,6 prosent, tilsvarende om lag 6600 nye årsverk, og en vekst i lønnskostnadene per utførte timeverk på 4,8 prosent.

Antall sysselsatte personer i kommuneforvaltningen økte med 1,6 prosent i fjor. Den sterkeste sysselsetningsveksten fant sted i helse- og omsorgssektoren og i undervisningssektoren, hvor antall utførte timeverk økte med henholdsvis 1,8 prosent og 1,7 prosent. I annen kommunal tjenesteyting økte antall utførte timeverk med 0,8 prosent.

Pengepolitikken på 1990-tallet

Målsettingen for pengepolitikken var på hele 1990-tallet stabilitet i kronens verdi overfor europeiske valutaer. Det fant imidlertid sted et skifte av operativt fokus gjennom perioden. Frem til og med 1992 tok en i den løpende utformingen av pengepolitikken sikte på å holde et fast bytteforhold mellom kroner og ECU. Etter turbulensen i de europeiske valutamarkedene i 1992 gikk en over til et flyt-kurs-system med et valutakursmål. I 1999 ble deretter fokus for utformingen av pengepolitikken flyttet fra den løpende kursutvikling over mot utviklingen i størrelser av betydning for kursstabilitet på noe lengre sikt.

Målt mot ECU/euro har kronen på årsbasis holdt seg innenfor et variasjonsområde på pluss/minus fem prosent rundt en "sentralkurs" på 8,3 kroner per valutaenhet. Kronen svekket seg med 3,6 prosent mot ECU fra 1991 til 1999 og med under to prosent fra 1991 og til januar 2000. Kronen svekket seg imidlertid betydelig fra 1997 til 1998, 5,5 prosent på årsbasis. Det er nærliggende å se denne utviklingen i sammenheng med tiltakende kostnadspress i norsk økonomi og med en betydelig nedgang i oljeprisen, se figur. Fra 1998 til 1999 tok oljeprisen seg opp igjen, og krona styrket seg.

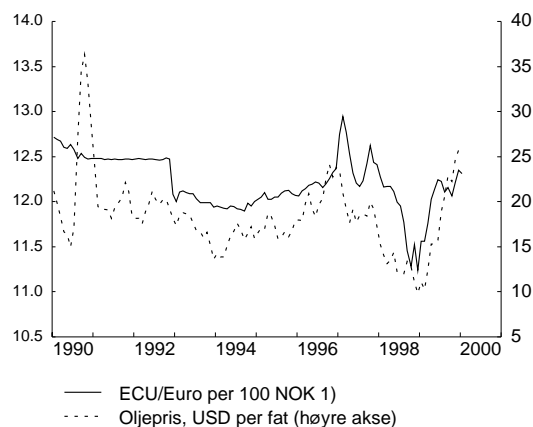
Hvis markedet oppfatter det som troverdig at norsk pengepolitikk fører til stabil kurs ovenfor ECU/euro, vil også renteforskjellen være liten. Med unntak for 1992 lå renteforskjellen mellom NOK og ECU/euro på under ett prosentpoeng på årsbasis (pluss-minus) frem til og med 1997. I annet halvår 1998 økte imidlertid renteforskjellen til om lag 4 prosentpoeng, som ga en renteforskjell på nærmere 1,5 prosentpoeng som gjennomsnitt for året. I 1999 lå den norske 3-månedersrenter nesten 3,5 prosentpoeng over den tilsvarende eurorenten i gjennomsnitt. Ved inngangen til 2000 er rentedifferansen fortsatt over 1,5 prosentpoeng.

Pengepolitikken påvirker konjunkturforløpet gjennom både renteutviklingen og valutakursutviklingen. Ved et kursmål for pengepolitikken må renten normalt økes ved press i retning av svakere krone og reduseres ved press i retning av sterkere krone. Rentøkninger virker kontraktivt, mens en kurssvekkelse virker ekspansivt. For å anslå pengepolitikkens betydning for den økonomiske utviklingen må vi derfor se på den samlede effekten av utviklingen i valutakurs og renter. Dette kan for eksempel gjøres ved å vekte sammen rentendring og valutakursendring med koeffisienter som angir virkningen av endringene i de to variablene på den størrelsen vi ønsker å fokusere på, for eksempel aktivitetsnivået i fastlandsøkonomien. Slike koeffisienter kan beregnes ved simuleringer på en makroøkonometrisk modell. Anslått på denne måten vil størrelsesforholdet mellom koeffisientene åpenbart avhenge av egenskapene til den modellen som er brukt, og det tidsperspektivet en velger å fokusere på. Den karakteriseringen av pengepolitikken som følger av den valgte indikatoren må derfor betraktes som tentativ.

Ifølge beregninger på SSBs KVARTS-modell vil en varig renteøkning på ett prosentpoeng resultere i en nedgang i BNP for Fastlands-Norge på 0,43 prosent som gjennomsnitt over to år i forhold til nivået langs en referansebane. Tilsvarende vil en appresiering på én prosent redusere BNP nivået med 0,17 prosent. Hvis vi vektet de faktiske rente- og valutakursendringene gjennom 1990-tallet med disse koeffisientene finner vi utviklingen i disse to størrelsene bare ga relativt beskjedne impulser til konjunkturutviklingen på 1990-tallet, med unntak for 1993 da den sterke rentenedgangen bidro til at pengepolitikken virket klart ekspansivt. Med de koeffisi-

entene som er brukt kan politikken likevel karakteriseres som (svakt) ekspansiv også i 1991, 1994, 1996 og 1997. Den kan videre karakteriseres som svakt kontraktiv i 1992, 1995, 1998 og 1999.

Kronekurs og oljepris

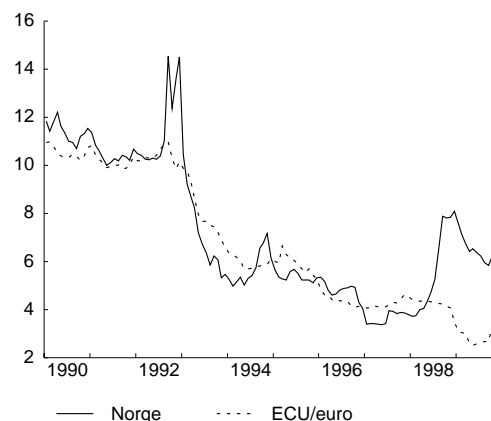

1) Lavere verdi betyr svakere krone

Kilde: Norges Bank.

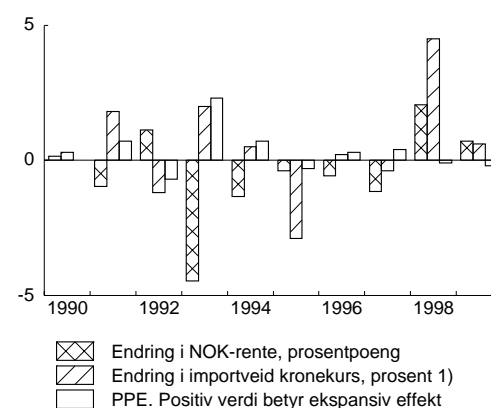
3 måneders eurorente, 1990-1999

Månedstall. Prosent

Kilde: Norges Bank.

Rente, valutakurs og en indikator for pengepolitikens ekspansivitet (PPE)

1) Positive tall innebærer deprisiering.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Produktinnsatsen i kommuneforvaltningen økte med 4,0 prosent i 1999, målt i faste priser. Sterkest vekst var det i helse- og omsorgssektoren med 5,0 prosent i volum.

Ifølge foreløpige anslag for kommuneforvaltningen gikk bruttorealinvesteringene ned med om lag 1 prosent i 1999, målt i faste priser. Det var sterk oppgang i investeringene i helse- og omsorgssektoren, som har sammenheng med gjennomføring av handlingsplanen for eldre. I undervisningssektoren gikk investeringene ned. Investeringene knyttet til anlegg for produksjon av vann-, kloakk- og renovasjonstjenester og i annen tjenesteyting ble redusert.

Kommuneforvaltningens bokførte netto finansinvesteringer endret seg ifølge foreløpige anslag fra -6,7 milliarder kroner i 1998 til -6,0 milliarder kroner i 1999. De kommunale utgiftene økte nominelt med 5,0 prosent, mens inntektene gikk opp med 5,5 prosent

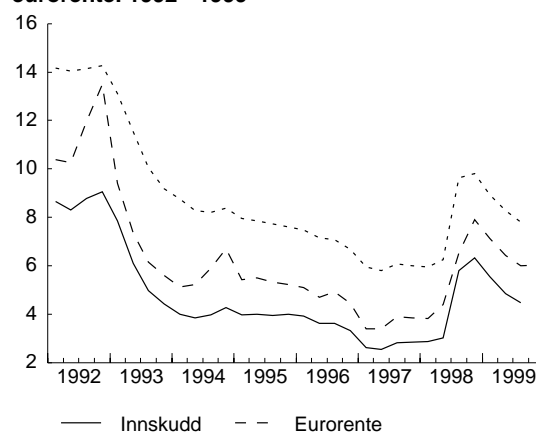
Pengepolitikken og den finansielle utviklingen

Penge- og valutapolitikken

Målsettingen for den norske penge- og valutapolitikken er fastlagt i Regjeringens forskrift om den norske kronens kursordning av 6. mai 1994. Der heter det blant annet at Norges Banks "løpende utøvelse av pengepolitikken skal rettes inn mot stabilitet i kronens verdi målt mot europeiske valutaer, med utgangspunkt i kursleiet siden kronen begynte å flyte den 10. desember 1992. Ved vesentlige endringer i kursen skal virkemidlene innrettes med sikte på at valutakursen etter hvert bringes tilbake til utgangspunktet." Forskriften oppgir ingen eksakt sentralkurs eller svingemarginer for den valutapolitiske styringen, og det er heller ikke angitt hvilke europeiske valutaer kronen skal holdes stabil mot. Fra oktober 1990 til desember 1992 var norske kroner bundet opp mot EUs valutaenhet ECU, og frem til 31. desember 1998 fortsatte Norges Bank å bruke bytteforholdet mellom norske kroner og ECU som indikator for kronens verdi mot europeiske valutaer. Fra 10. desember 1992 og frem til begynnelsen av mai 1994, som kan betraktes som forskriftens referanseperiode, var én ECU stort sett verdt mellom 8,25 og 8,40 norske kroner, med et gjennomsnitt på 8,33 kroner per ECU. Den 31. desember 1998 ble ECU avløst av euro med kursforhold 1:1 på overgangstidspunktet, og Norges Bank har nå latt euro erstatte ECU som referansevaluta ved utøvelsen av pengepolitikken.

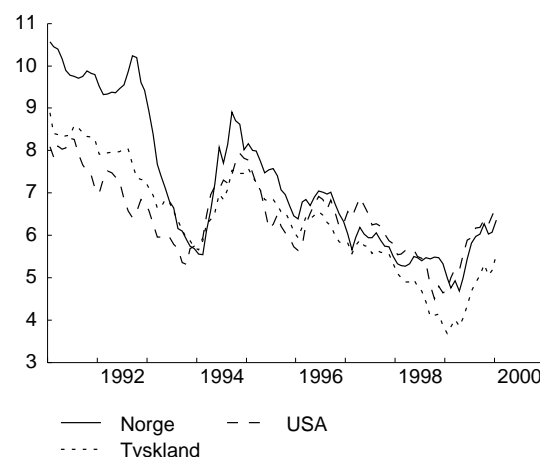
Gjennom de siste årene har bytteforholdet mellom norske kroner og andre europeiske valutaer svingt mer enn tidligere. Målt mot ECU nådde den norske kronen sitt sterkeste nivå i begynnelsen av 1997, og var da om lag 8 prosent mer verdt enn gjennomsnittet i valutakursforskriftens referanseperiode. Sitt svakeste

Gjennomsnittlig innskudds- og utlånsrenter i private banker og 3 måneders norsk eurorente. 1992 - 1999

Kilde: Norges Bank.

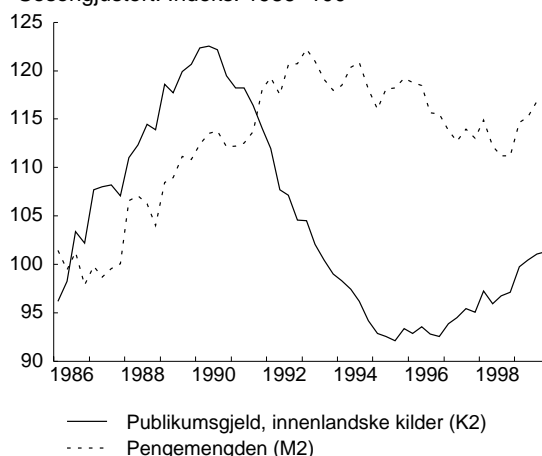
Renter på obligasjoner med om lag 10 års gjenstående løpetid. 1991 - 2000

Kilde: Norges Bank.

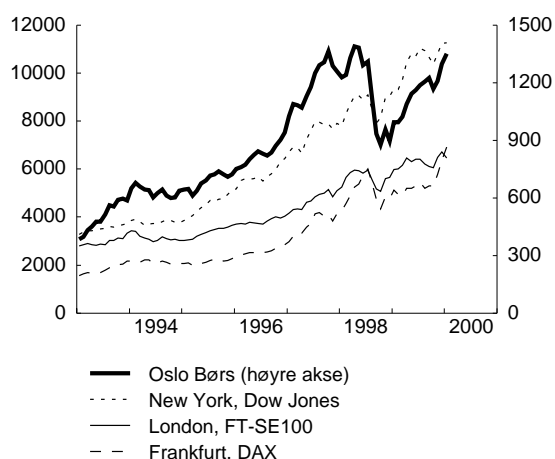
Pengemengden og publikums gjeld. 1986-1999

Andel av BNP for Fastlands-Norge
Sesongjustert. Indeks. 1986=100

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Oslo Børs' totalindeks og utenlandske børsindekser. 1993 - 2000

Kilde: Norges Bank.

nivå nådde kronen siste halvår 1998, etter et depresiering av kronen fra oktober 1997 til august 1998. Kronkursen var da om lag 7 prosent mindre verdt enn midten i det som oppfattes som utgangsløiet, til tross for at Norges Bank hadde økt signalrentene med til sammen 4,5 prosentpoeng.

I 1999 ble fokus for utformingen av pengepolitikken flyttet fra den løpende kursutviklingen over mot utviklingen i størrelser av betydning for kursstabilitet på noe lengre sikt. I et slikt perspektiv er det ifølge Norges Bank to grunnleggende forutsetninger for stabil valutakurs. For det første må pris- og kostnadsveksten i Norge bringes ned på det nivået eurolandene sikter mot. For det andre må rentenivået ikke settes så høyt det bidrar til nedgangstider som kan svekke tiliten til kronen.

Norges Bank reduserte signalrentene med 0,5 prosentpoeng fra og med 28. januar i fjor. Norges Banks innskuddsrente ("foliorenten") og utlånsrente ("dagslånsrenten") var etter dette henholdsvis på 7,5 og 9,5 prosent. Kronen hadde styrket seg noe mot euroen i forkant av rentenedsettelsen, men var fortsatt en god del svakere enn det som oppfattes som utgangsløiet. I begrunnelsen for rentenedsettelsen viste Norges Bank til styrkingen av kronen og utsiktene til en avdemping av presset i økonomien.

Den norske pengemarkedsrenten var etter den første rentenedsettelsen fra Norges Banks side likevel 4 prosentpoeng høyere enn EU-renten. Kronen styrket seg gjennom første halvår, og etter første kvartal var den om lag som i utgangsløiet. Norges Bank reduserte i løpet av første halvår signalrentene til sammen fire ganger, der hver rentenedsettelse var på 0,5 prosentpoeng. Reduksjonen i signalrentene i september var den eneste renteendringen fra Norges Banks side i annet halvår. Også denne rentenedgangen var på 0,5 prosentpoeng.

Den norske pengemarkedsrenten falt i fjor mindre enn signalrentene. I januar var den norske renten om lag 7,6 prosent, mens den i desember var kommet ned i 5,8 prosent. I de fire første månedene av 1999 lå pengemarkedsrenten under Norges Banks innskuddsrente, noe som er forenlig med at markedet forventet rentenedsettelse fra Norges Banks side. Fra mai til september fulgte stort sett pengemarkedsrenten Norges Banks innskuddsrente, mens pengemarkedsrenten lå over Norges Banks innskuddsrente i det siste kvartalet i fjor. For året sett under ett fulgte derfor pengemarkedsrenten grovt sett Norges Banks innskuddsrente.

Renteforskjellen mellom Norge og EU ble i fjor redusert fra om lag 4,5 prosentpoeng i januar til 2,5 prosentpoeng i desember. Reduksjonen i renteforskjellen skyldes i første rekke rentenedgangen i Norge, men til dels også at EU-renten i fjor økte fra 3,1 prosent i januar til 3,4 prosent i desember.

Finansiell utvikling

Renten på norske statsobligasjoner har siden 1993 stort sett fulgt renten på tilsvarende tyske og amerikanske obligasjoner. I forbindelse med depresieringspresset mot den norske kronen i 1998 lå renten på norske statsobligasjoner en del høyere enn tyske og amerikanske obligasjoner, og renteforskjellen var størst på obligasjoner med kort løpetid. Gjennom 1999 lå renten på norske statsobligasjoner med 10 års gjenstående løpetid inntil 0,5 prosentpoeng lavere enn tilsvarende amerikanske, men om lag ett prosentpoeng høyere enn tilsvarende tyske. Obligasjonsrenten steg gjennom fjoråret, og renten på norske statsobligasjoner med 10 års gjenstående løpetid økte med om lag ett prosentpoeng. Økningen i renten på tilsvarende amerikanske og tyske obligasjoner var på henholdsvis 1,75 og 1,5 prosentpoeng. Renten på både norske og utenlandske obligasjoner fortsatte å stige i januar i år.

Finansinstitusjonenes gjennomsnittlige utlåns- og innskuddsrenter har de siste årene stort sett fulgt utviklingen i pengemarkedsrenten. Ved utgangen av 3. kvartal i fjor var bankenes gjennomsnittlige utlånsrente 7,8 prosent, 2,0 prosentpoeng under nivået ved inngangen til første kvartal, men også nærmere 2 prosentpoeng høyere enn nivået i første halvår 1998. Gjennomsnittlig innskuddsrente falt i samme periode fra 6,3 til 4,5 prosent. Renteforskjellen mellom finansinstitusjonenes innskudds- og utlånsrenter er dermed redusert fra 3,5 til 3,3 prosentpoeng.

Fra 1994 og ut 1997 økte kredittilførselen (K2), og rundt årsskiftet 1997/1998 var publikums innenlandske bruttogjeld om lag 10 prosent høyere enn ett år tidligere. Kredittilførselen har siden avtatt noe, og publikums innenlandske bruttogjeld var ved utgangen av desember i fjor 8,1 prosent høyere enn på samme tid året før. Også målt som andel av BNP for Fastlands-Norge viste publikums bruttogjeld fortsatt oppgang,

men andelen er likevel mer enn 20 prosent lavere enn ved inngangen til 1990-tallet.

Totalindeksen på Oslo Børs steg i løpet av 1999 med 45,5 prosent, etter et fall på 26,7 prosent året før. Ved årsskiftet lå totalindeksen likevel 4,4 prosent under den historiske toppnoteringen fra mai 1998, hvor totalindeksen oppnådde en verdi på over 1400. Avkastningen på SMB-listen var enda større enn på Hovedlisten. I gjennomsnitt ga aksjeinvesteringer i små og mellomstore bedrifter på Oslo Børs en avkastning på 157,7 prosent i fjor, etter at SMB-indeksen doblet seg i verdi fra begynnelsen av november til slutten av desember.